

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Postać i twórczość Jana Sztwiertni w publikacjach i nagraniach

Author: Irena Burczyk

Citation style: Burczyk Irena. (2012). Postać i twórczość Jana Sztwiertni w publikacjach i nagraniach. W: H. Miśka (red.), "Jan Sztwiertnia (1911-1940) : człowiek i dzieło w setną rocznicę urodzin" (S. 39-45). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Irena Burczyk – Katowice

Postać i twórczość Jana Sztwiertni w publikacjach i nagraniach

Sylwetka Jana Sztwiertni, kompozytora związanego swoją działalnością zawodową i pracą twórczą z regionem wiślańskim, zaznaczyła się bardzo wyraźnie w dziejach kultury Śląska Cieszyńskiego. We wspomnieniach jego przyjaciół „budził [...] sympatię i zainteresowanie [...], był jakiś dziwny, jakby zagubiony, potrzebujący pomocy czy przyjaźni. Skrajnie skromny, jakby zastraszony lękający się czegoś czy kogoś [...]. Był zarazem zamknięty w sobie i poważny”¹. Jego twórcza spuścizna, według Stanisława Hadyny, mieści się na „619 stronach rękopisów różnych pozycji, których zaledwie część ocalała”². Jan Sztwiertnia, mimo iż żył krótko (1911–1940), pozostawił po sobie prawie 100 utworów (wokalnych, instrumentalnych, kameralnych, wokально-instrumentalnych)³. Stanisław Hadyna pisze, iż „Po zajęciu Wisły przez Niemców utwory kompozytora zapakowane w drewnianą skrzynię zostały wywiezione na Baranią Górę do rodziców żony Sztwiertni. Po jej aresztowaniu [...] skrzynie przewieziono do Skoczowa, a stamtąd [...] znalazły się w niezrozumiały sposób we Francji”⁴.

Większość rękopisów Jana Sztwiertni jest przechowywana w Archiwum Śląskiej Kultury Muzycznej przy Bibliotece Głównej Akademii Muzycznej w Katowicach⁵. Jego dorobek kompozytorski nie jest opusowany ani katalogowany, wyjątek stanowi op. 2, należący do wczesnych kompozycji⁶.

¹ S. Hadyna: *Jan Sztwiertnia*. W: *Kalendarz cieszyński na rok 1992*. Cieszyn 1991, s. 128.

² Ibidem, s. 131.

³ H. Miśka: *Jan Sztwiertnia 1911–1940*. W: [Folder okolicznościowy z okazji 100. urodzin kompozytora]. Cieszyn 2011, s. 8.

⁴ S. Hadyna: *Jan Sztwiertnia...*, s. 131.

⁵ H. Miśka: *Jan Sztwiertnia...*, s. 8.

⁶ H. Miśka: *Zapomniane pieśni solowe Jana Sztwiertni*. W: *Wartości w muzyce. Zarys współczesnych kierunków badań nad wartościami w muzyce*. Red. J. Uchyła-Zroski. T. 3. Katowice 2010, s. 109.

Całokształt dokonań Jana Sztwiertni był przedmiotem zainteresowań wielu autorów, a jego twórczość omówiona w różnego rodzaju opracowaniach, zwłaszcza w publikacjach zwartych, artykułach, wydaniach nutowych; powstały nagrania płytowe, archiwalia radiowe oraz foldery i programy okolicznościowe⁷.

Spośród materiałów niepublikowanych dotyczących życia lub twórczości kompozytorskiej Jana Sztwiertni warto wymienić prace magisterskie: Ewy Bocek – *Jan Sztwiertnia. Życie i twórczość pieśniarska*, napisaną pod kierunkiem Adolfa Dygacza (Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna w Katowicach. Wydział I – Sekcja Teorii. 1971) oraz Małgorzaty Miśki – *Z dziejów popularyzacji muzyki Jana Sztwiertni po 1945 roku*, napisaną pod kierunkiem Ryszarda Gabrysia (Instytut Muzyki Uniwersytetu Śląskiego. Cieszyn 1983). Wśród niepublikowanych prac znajdują się również maszynopisy Jana Brody zachowane w zbiorach jego rodziny w Skoczowie. Należy do nich wygłoszony podczas sesji *Kultura muzyczna Ziemi Cieszyńskiej* w Cieszynie referat *Jan Sztwiertnia: o sobie i o nim*, jak i *Wspomnienie o Janku Sztwiertni*, zaprezentowane z okazji odsłonięcia pomnika Sztwiertni w Ustroniu w roku 1995.

Publikacje zwarte i artykuły

W dotychczasowej literaturze przedmiotu jedyną publikacją zwartą związaną z twórczością wokalną wiślańskiego kompozytora jest studium Huberta Miśki poświęcone solowej twórczości wokalne Jana Sztwiertni, opublikowane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego⁸. Opracowanie to ukazuje uwarunkowania społeczno-kulturowe działalności Jana Sztwiertni, a także jego twórczości na tle dorobku kompozytorów śląskich w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku. Przedstawiona w rozprawie twórczość pieśniowa stanowi istotną część dorobku kompozytorskiego, a także jest wyrazem jego rozwoju twórczego.

Publikacja zawiera płytę CD z prezentacjami pieśni w wykonaniu Huberta Miśki – tenora, z towarzyszeniem pianisty Janusza Polańskiego, Studenckiej Orkiestry Symfonicznej Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie pod dyрекcją Hilarego Drozda oraz chóru Harmonia kierowanego przez Izabelę Zielecką-Panek.

Rocznice urodzin Jana Sztwiertni były okazją do publikowania kolejnych opracowań podsumowujących życie i twórczość kompozytora.

⁷ H. Miśka: *Solowa twórczość wokalna Jana Sztwiertni – charakterystyka stylistyczna i aspekty wykonawcze*. Katowice 2010, s. 105–109.

⁸ Ibidem.

Należy do nich szkic: „*Salasznicy*” Jana Sztwiertni. W 70. rocznicę urodzin kompozytora (Cieszyn 1982), którego autorem jest Ryszard Gabrys⁹.

Z 1981 roku pochodzi dokument utrwalający wystawę poświęconą kompozytorowi, jego rękopisom, drukom muzycznym, piśmiennictwu i ikonografii, zatytułowany *Jan Sztwiertnia (1911–1940). Dokumenty życia i twórczości. Katalog wystawy*, wydany przez Archiwum Śląskiej Kultury Muzycznej przy Bibliotece Głównej Akademii Muzycznej w Katowicach.

Pierwsze artykuły o Janie Sztwiertni i jego twórczości datowane są na lata przed II wojną światową. Z 1937 roku pochodzi tekst Jana Sławiczka *U wiślańskiego kompozytora* ogłoszony na łamach „Zarania Śląskiego”¹⁰. Działalność kompozytorska oraz osobowość i postać twórcy wiślańskiego, a także jego dokonania były przedmiotem zainteresowań m.in. Jerzego Drozda, Jana Taciny, Jana Brody, Stanisława Hadyny, Władysława Oszeldy, Ryszarda Gabrysa, Bożeny Gieburowskiej, Heleny Danel, Huberta Miśki, Małgorzaty Miśki¹¹. Wielu innych autorów prezentowało własne refleksje na łamach czasopism, by wymienić „Zaranie Śląskie”, „Kalendarz Ewangelicki”, „Zwrot”, „Życie Muzyczne”, „Życie Śpiewacze”, „Ewangelik Pszczyński”, „Podbeskidzie”, „Ruch Muzyczny”, „Śląsk”, „Głos Ziemi Cieszyńskiej”. Liczne artykuły zawierają recenzje prezentacji scenicznych, koncertowych, opery *Salasznicy*, ponadto podejmowano wątki dotyczące życia, działalności kompozytorskiej i pedagogicznej Jana Sztwiertni.

Wydania nutowe

Zaprezentowana podczas Ogólnopolskiego Zjazdu Chórów Polskich w Gdańsku w 1938 roku z ogromnym sukcesem kantata *Rycerze*¹² na czterogłosowy chór mieszany znalazła również uznanie u wybitnego kompozytora Jana Maklakiewicza¹³. Dzieło to zostało wydane w miesięczniku „Chór”, natomiast inne pieśni (*Dolina, Czyś ty nie wiedziała, Com ja się tam nachodził, W olszynie*) wydrukowano w ramach Wydawnictwa Związku Śląskich Kół Śpiewaczych jako dodatek do miesięcznika literacko-muzycznego „Śpiewak”. W roku 1945 Wydawnictwo Instytutu Muzycznego w Cieszynie opublikowało trzy pozycje: *Z pieśnią, Śpiew*

⁹ R. Gabrys: „*Salasznicy*” Jana Sztwiertni. W 70. rocznicę urodzin kompozytora. Cieszyn 1982.

¹⁰ J. Sławiczek: *U wiślańskiego kompozytora*. „Zaranie Śląskie” [Cieszyn] 1937, nr 13.

¹¹ Zob. *Bibliografia* zamieszczona na s. 91–94.

¹² J. Sławiczek: *U wiślańskiego kompozytora...*, s. 218.

¹³ J. Maklakiewicz. „Dziennik Polski” z dnia 6 sierpnia 1945 r.; H. Miśka: *Jan Sztwiertnia – kompozytor zapomniany*. W: *Ziemio moja, ziemio śląska*. Red. G. Darłak. Kraków 2011, s. 99.

wolności na chór męski, a także kantatę *Rycerze*. Rok później Instytut Muzyczny w Cieszynie opublikował *Pieśni nadolziańskie* przeznaczone na głos wysoki z fortepianem¹⁴. Pierwotnie kompozytor opatrzył zbiór tytułem *Pieśni ludowe śląskie*. Przygotowujący je do edycji Jerzy Drozd nadał zbiorowi tytuł, dokonał zmian muzyczno-tekstowych oraz kolejności pieśni w cyklu¹⁵.

Trzy pieśni do słów Leopolda Staffa na głos z fortepianem (1940)¹⁶ są ostatnim znanym opusem Jana Sztwiertni. W spisach występują jako jeden cykl, co wydaje się uzasadnione¹⁷ – łączy je poezja Staffa, a także zależności muzyczne. Pieśni wydała w roku 1981 Akademia Muzyczna w Katowicach w wersji faksymile z komentarzem Ryszarda Gabrysia¹⁸. Wymieniony tryptyk stał się częścią wydawnictwa zwanego przygotowanego przez Huberta Miśkę i Piotra Cirbusa¹⁹. Opracowanie pt. *Pieśni na głos z fortepianem* zawiera: *Pieśni z opus 2*, *Pieśni nadolziańskie*, pieśń *Wykołysałem cię* i *Trzy pieśni do słów Leopolda Staffa*²⁰. Należy podkreślić, iż zbiór ten jest pierwszą publikacją wszystkich zachowanych pieśni kompozytora na głos solowy z fortepianem ułożonych w kolejności chronologicznej. Kontynuacją ogłaszania niepublikowanych dotychczas utworów kompozytora jest „opretka regionalna” czy jak ją określano: „opera folklorystyczna”²¹ *Śalasznicy*. *Opera ludowa w dwóch aktach na głosy z fortepianem do libretta Ferdynanda Dyrny w 100-lecie urodzin kompozytora*, opracowana przez Huberta Miśkę i Piotra Cirbusa; edycja ma charakter dokumentacyjno-historyczny. Wydana została przez Uniwersytet Śląski w Katowicach w 2011 roku²².

Folder i programy okolicznościowe

Pamięć o kompozytorze oraz uroczystości rocznicowe były okazją do opracowania folderów i programów imprez okolicznościowych. Pierwsze

¹⁴ *Pieśni nadolziańskie: Ej koło Cieszyna, Sikoreczka świergoli, Ej nie ma to, Zachodzi słońeczko, Przez wodę koniczki, Szumi dolina, Umrzyla gorolka, Gronie, nasze gronie, Pod naszymi okny.*

¹⁵ H. Miśka: *Solowa twórczość wokalna Jana Sztwiertni...*, s. 56.

¹⁶ H. Miśka: *Zapomniane pieśni solowe Jana Sztwiertni...*, s. 109.

¹⁷ B. Gieburowska: *Trzy pieśni do słów Leopolda Staffa – ostatni opus Jana Sztwiertni*. „Górnośląski Almanach Muzyczny” [Katowice] 1988, s. 52–65.

¹⁸ Ibidem, s. 65.

¹⁹ J. Sztwiertnia: *Pieśni na głos z fortepianem*. Oprac. H. Miśka. Katowice 2009.

²⁰ *Pieśni z op. 2: Na rozstanie, Nie wolno mi o tobie śnić, Trzy pieśni do słów Leopolda Staffa: Łękami idę, Dziewicze brzozy, Powiew w sadzie.*

²¹ R. Gabryś: „Śalasznicy” Jana Sztwiertni..., s. 13.

²² J. Sztwiertnia: *Opera ludowa w dwóch aktach na głosy z fortepianem do libretta Ferdynanda Dyrny. W 100-lecie urodzin kompozytora*. Opra. H. Miśka, P. Cirbus. Katowice 2011.

fragmenty *Salaszników* wykonano jeszcze w 1932 roku podczas koncertów w Wiśle Malince, Wiśle Centrum i Wiśle Głębcach, gdzie jako solista wystąpił sam kompozytor²³. Latem 1934 roku podjęto próbę wystawienia spektaklu w Parku Macierzy w Wiśle. W tym przedsięwzięciu uczestniczył Jerzy Drozd.

Po II wojnie światowej grupa przyjaciół kompozytora zorganizowała przedstawienie fragmentów dzieła operowego na scenie Hotelu „Piaś” w Wiśle. Dopiero w 1964 roku z inicjatywy Jerzego Drozda podjęto kolejną próbę prezentacji fragmentów wodewilu (były to pieśni, duety); okazją był jubileusz 30-lecia Szkoły Muzycznej w Cieszynie.

Prapremiera *Salaszników* odbyła się 10 marca 1966 roku w Teatrze im. A. Mickiewicza w Cieszynie z okazji Milenium państwa polskiego. W przedstawieniu wzięli udział soliści i członkowie Zespołu Pieśni i Tańca Ziemi Cieszyńskiej oraz chór Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”²⁴. Spektakl prezentowano w Cieszynie, Ustroniu i Wiśle, a także w Czeskim Cieszynie. W Telewizji Polskiej pokazano *Salaszników* 7 lutego 1967 roku. Ogółem odbyło się 15 przedstawień tej opery ludowej z udziałem 120 wykonawców. Statyczną wersję *Salaszników* przypomniano w 1980 roku w Teatrze im. A. Mickiewicza w Cieszynie oraz podczas sesji naukowej *Kultura muzyczna Ziemi Cieszyńskiej*, zorganizowanej przez Instytut Wychowania Muzycznego Uniwersytetu Śląskiego. W kolejnym roku cieszyńscy widzowie mieli okazję obejrzyć sceniczne przedstawienie *Salaszników*²⁵, które następnie zaprezentowano podczas inauguracji XVIII Tygodnia Kultury Beskidzkiej w Wiśle. Odsłonięcie pomnika Jana Sztwiertni w wiślańskim amfiteatrze zostało również uświetnione wykonaniem fragmentów opery ludowej.

Nowa inscenizacja z maja 1982 roku zrealizowana w teatrze cieszyńskim z udziałem kapeli ludowej wzbogaciła widowisko pod względem muzyczno-wizualnym. Pierwszego października 1982 roku w Telewizji Polskiej wyemitowano program zawierający fragmenty muzyczne i baletowe dzieła, zaprezentowane w plenerze Łabajowa i Równicy; program opatrzono gwarowym komentarzem muzyka ludowego Kazimierza Urbasia, lidera grupy folklorystycznej. Realizację programu według scenariusza Haliny Szymury reżyserował Tadeusz Ringwelski, a nad całością czuwał Ryszard Gabryś²⁶.

Po trzydziestoletniej przerwie, 22 września 2010 roku, odbyła się premiera *Salaszników* w wykonaniu Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny. Widowisko przygotowane przez kierownika artystycz-

²³ R. Gabryś: „*Salasznicy*” Jana Sztwiertni..., s. 8.

²⁴ *Salasznicy. Program wydany z okazji prapremiery*. Teksty: E. Baron, J. Drozd. Teatr im. A. Mickiewicza. Cieszyn 1966.

²⁵ H. Miśka: *Solowa twórczość wokalna Jana Sztwiertni...*, s. 83.

²⁶ Ibidem.

nego Zespołu wzbogacone zostało tańcami z regionu Beskidu Śląskiego z repertuaru Zespołu „Śląsk” oraz grą na oryginalnych ludowych instrumentach – trombietach²⁷.

Nagrania płytowe

W latach osiemdziesiątych XX wieku została wydana płyta Pronitu *Ziemia Cieszyńska tańczy i śpiewa*, zawierająca m.in. utwór *Wiesieli* z opery ludowej *Salasznicy*. Kolejny utwór Jana Sztwiertni *Bóg moja pieśń* do słów Christiana Gellerta znalazł się na płycie Veritonu zatytułowanej *Ojcowski Dom*; utwór wykonał chór z Wisły pod dyрекcją Jerzego Drozda.

W 2004 roku Chór Instytutu Muzyki Uniwersytetu Śląskiego „Harmonia” w studiu Polskiego Radia w Katowicach nagrał płytę *Do tych, co mają tak za tak, nie za nie...* Na płycie znalazł się Psalm XXIII *Pan jest moim pasterzem* w formie motetu.

Jak już wcześniej wspomniałam, w roku 2009 ukazała się płyta *Jan Sztwiertnia – Pieśni*, dołączona do publikacji książkowej Huberta Miśki. Na dwupłytowym albumie wydanym w roku 2011 z okazji 40-lecia działalności Instytutu Muzyki Uniwersytetu Śląskiego znalazła się aria Michała z opery ludowej *Salasznicy* w interpretacji Huberta Miśki.

W tece kompozytorskiej Jana Sztwiertni niektóre utwory zachowały się we fragmentach, wśród nich *Symfonia organowa*, którą zrekonstruował „jako adekwatnie stylistycznie”²⁸ Julian Gembalski. Prawykonanie symfonii odbyło się podczas VI Dni Muzyki Organowej w Wiśle w 1982 roku. Staraniem parafii ewangelicko-augsburskiej w Bielsku-Białej ukazała się *Symfonia organowa* w wykonaniu Juliana Gembalskiego zarejestrowana na płycie *Muzyka organowa na Śląsku Cieszyńskim*. Dwa znane utwory Sztwiertni: *Air* oraz *Kołysanka* na skrzypce, wiolonczelę i fortepian, zrekonstruował Ryszard Gabryś²⁹.

W Archiwum Polskiego Radia w Katowicach znajdują się utwory Jana Sztwiertni z przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Są to:

1. *Trzy pieśni do słów Leopolda Staffa* (wyk.: Michalina Growiec – sopran, Eugeniusz Mańczyk – fortepian).
2. *Pieśni nadolziańskie* (wyk.: Hubert Miśka – tenor, Ewa Jeruzal – fortepian).

²⁷ Tryb dostępu: <http://archiwum.zespolslask.pl/archiwum,337>. Data dostępu: 17 września 2012 r.

²⁸ R. Gabryś: *VI Dni Muzyki Organowej w kościele ewangelickim w Wiśle*. „Zwistun” 1982, nr 21, s. 316.

²⁹ H. Miśka: *Jan Sztwiertnia – kompozytor zapomniany...*, s. 101; Idem: *Solowa twórczość wokalna Jana Sztwiertni...*, s. 28–29.

3. *Grabowy, Wiesieli* – fragmenty z *Salaszników* – *Pod moim okienkiem* (soliści: Irena Duc, Henryk Bek) w wykonaniu Zespołu Pieśni i Tańca Ziemi Cieszyńskiej (dyr. Władysław Rakowski).

4. *Rondo capriccioso* na kwartet smyczkowy (wyk.: Michał Siwy – I skrzypce, Adam Gajdosz – II skrzypce, Eugeniusz Mikołajczyk – altówka, Rafał Olbrich – wiolonczela, Kwartet Smyczkowy im. Tadeusza Bairda).

5. *Temat z wariacjami i fuga* (wyk.: Maria Sz wajger-Ku łakowska – fortepian).

6. *Nokturn* (wyk.: Jerzy Kotyczka – obój, Eugeniusz Mańczyk – fortepian).

7. *Cosik w lesie* (wyk.: Chór Mieszany Związku Zawodowego Kolarzy w Katowicach, prawdopodobnie dyr. Krystyna Świder).

8. *W olszynie* (wyk.: Akademicki Chór Mieszany „Harmonia” w Cieszynie, dyr. Halina Goniewicz).

W związku z kolejnymi rocznicami urodzin i śmierci Jana Sztwiertni ukazywały się foldery i programy okolicznościowe – koncertowe. Ważnym wydarzeniem była 100. rocznica urodzin kompozytora. W roku 2011 wydano okolicznościowy folder pod patronatem Starosty Cieszyńskiego, który zawiera artykuły Huberta Miśki i Ryszarda Gabryśa, zdjęcia archiwalne i współczesne, dokumentujące kalendarium imprez związanych z rocznicą w województwie śląskim oraz afisze spotkań i koncertów. Obchody stulecia urodzin kompozytora zainaugurowano sesją naukową *Jan Sztwiertnia – człowiek i dzieło*, która odbyła się w Instytucie Muzyki Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie. Imprezy towarzyszące obchodom miały miejsce w czerwcu i lipcu 2011 roku. Były to m.in. koncert galowy Jana Sztwiertni – *pro memoria* z udziałem chóru Uniwersytetu Śląskiego „Harmonia” pod dyktando Izabeli Zieleckiej-Panek oraz chóru PSM w Cieszynie kierowanego przez Katarzynę Siwiec, a także licznych solistów.

W Wiśle Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” im. Stanisława Hadyny wystawił operę ludową *Salasznicy*, tam też odbyły się XXXV Dni Muzyki Organowej poświęcone utworom Jana Sztwiertni. 13 czerwca 2011 roku Ustroń uczcił rocznicę wieczorem wspomnień o kompozytorze pt. *Jan Sztwiertnia – Ten się w Europie nie zmieści* oraz koncertem *W hołdzie Janowi Sztwiertni*.

Zwieńczeniem cyklu imprez poświęconych sylwetce kompozytora był koncert pamięci Jana Sztwiertni, który komentarzem wzbogacił Ryszard Gabryś. Należy odnotować, iż koncert ten został nagrany przez Polskie Radio Katowice. Obchody każdej z rocznic urodzin czy śmierci kompozytora wzbogacają współczesną kulturę o nowe wykonania i interpretacje dzieł, nowe wydania nutowe i płytowe. Pozwalają na nowo zaistnieć muzyce Jana Sztwiertni i spojrzeć na nią z historycznego dystansu, wciąż odkrywać jego talent, wielką osobowość i twórczy temperament, poznawać postać niezwykłą, która zdaniem wielu znawców „w Europie się nie zmieści”.